

**AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
BAUDŽIAMOJO KODEKSO 147, 157, 256, 270, 270¹, 270³, 270⁴, 277¹ IR 308 STRAIPSNIŲ
BEI PRIEDO PAKEITIMO IR KODEKSO PAPILDYMO 270⁵, 270⁶, 273¹, 274¹ IR 276⁵
STRAIPSNIAIS ĮSTATYMO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS ADMINISTRACINIŲ
NUSIŽENGIMŲ KODEKSO 487 IR 579 STRAIPSNIŲ BEI PRIEDO PAKEITIMO IR
KODEKSO PAPILDYMO 21² STRAIPSNIU IR LIETUVOS RESPUBLIKOS
KRIMINALINĖS ŽVALGYBOS ĮSTATYMO 8 STRAIPSNIO PAKEITIMO PROJEKTO
ĮSTATYMO PROJEKTŲ**

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, įstatymų projektų tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 147, 157, 256, 270, 270¹, 270³, 270⁴, 277¹ ir 308 straipsnių bei priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 270⁵, 270⁶, 273¹, 274¹ ir 276⁵ straipsniais įstatymo projektu (toliau – BK projektas) ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio pakeitimo projektu (toliau – KŽĮ projektas) siekiama užtikrinti nacionalinės baudžiamosios teisės atitiktį tarptautiniams standartams, užtikrinti proporcingumą baudžiamojo proceso metu saugant aplinką ir visą aplinkos sistemą. Europos Parlamentas ir Taryba 2024 m. balandžio 11 d. priėmė Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvą 2024/1203 dėl aplinkos apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis, kuria pakeičiama direktyva 2008/99/ EB (toliau – Direktyva dėl aplinkos apsaugos). Taip pat Europos Parlamentas ir Taryba 2024 m. birželio 13 d. priėmė direktyvą (ES) 2024/1712, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir nukentėjusiųjų apsaugos (toliau – Direktyva dėl prekybos žmonėmis) (atitinkamai Direktyva dėl aplinkos apsaugos ir Direktyva dėl prekybos žmonėmis kartu – Direktyvos). Siekiant reaguoti į kintančias tendencijas prekybos žmonėmis bei aplinkos apsaugos srityse, taip pat atsižvelgiant į Komisijos nustatytus trūkumus dėl prekybos žmonėmis teisinio reguliavimo ir pagal tai pakoregavus Europos Sąjungos teisinį reguliavimą prekybos žmonėmis srityje, ir nustatytą siekį toliau dėti visas pastangas efektyvinant kovą su šio pobūdžio nusikalstamomis veikomis, yra būtina pakeisti baudžiamosios teisės reguliavimą nacionaliniu mastu.

Direktyvos dėl prekybos žmonėmis identifikuojami baudžiamosios teisės priemonių trūkumai: prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos darymas juridinių asmenų interesais, duomenų rinkimo sistemos nebuvimas, bendradarbiavimo ir veiklos koordinavimo Europos Sąjungos bei nacionaliniu lygmenimis ir nacionalinėmis sistemomis, kurių paskirtis yra ankstyvu etapu aptikti nusikalstamas veikas ir jų apraiškas, trūkumas, sunkumai nustatant prekybą žmonėmis nukentėjusius asmenis, specializuotos pagalbos ir paramos teikimo sistemų tobulinimo reikalingumas. Atsižvelgiant į minėtus trūkumus, Direktyva dėl prekybos žmonėmis yra siekiama užtikrinti efektyvesnę Direktyvos 2011/36/ES veikimo mechanizmą, numatant ir tokius nusikalstamo elgesio modelius, kurie šiuo metu nėra harmonizuoti ir (ar) kriminalizuoti Europos Sąjungos mastu, tačiau kurie yra plačiai paplitę Sąjungoje ir (ar) pasaulyje, ir reikalauja ne tik Europos Sąjungos, bet ir valstybių narių reakcijos ir intervencijos. Direktyva dėl prekybos žmonėmis reikalauja, kad valstybės narės nustatytų baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis išnaudojant surogatinės motinystės tikslais, prekybą žmonėmis naudojant informacines ar kitas panašaus pobūdžio technologijas, taip pat kitus panašius atvejus.

Pastebėtina, kad Direktyva dėl prekybos žmonėmis siekia nustatyti ne tik papildomus ir vis plačiau praktikoje pasitaikančius prekybos žmonėmis nusikaltimo padarymo būdus ir formas, bet ir užtikrinti socialiai pažeidžiamų asmenų grupių apsaugą, tokių kaip vaikų, kurių galimybes identifikuoti jų atžvilgiu daromą nusikalstamą veiką, yra daug mažesnės.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 487 ir 579 straipsnių bei priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 21² straipsnių įstatymo projektu (toliau – ANK projektas) siekiama įgyvendinti Europos Sąjungos politikos nuostatas, nukreiptas į

nukentėjusių nuo prekybos žmonėmis apsaugos stiprinimą ir jų atleidimą nuo administracinės atsakomybės už veiksmus, kurių jie buvo priversti imtis būdami išnaudojami.

Direktyva dėl prekybos žmonėmis rekomenduoja išplėsti dabartinę praktiką – užtikrinti, kad prekybos žmonėmis aukos nebūtų baudžiamos už bet kokią neteisėtą veiką, kurią jos buvo priverstos padaryti tiesiogiai dėl to, kad tapo šio nusikaltimo aukomis. Direktyvos dėl prekybos žmonėmis tikslas – sudaryti papildomas galimybes aukoms pranešti ir kreiptis pagalbos bei sumažinti baimę būti patrauktoms atsakomybėn. Direktyvos dėl prekybos žmonėmis preambulės (14) punkte teigiama, kad „Direktyvoje 2011/36/ES nustatyta galimybė netraukti baudžiamojon atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų ir netaikyti joms sankcijų už nusikalstamas veikas, kurias jos buvo priverstos padaryti tiesiogiai dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis aukomis. Tikslinga išplėsti atitinkamos nuostatos taikymo sritį, kad ji apimtų visą neteisėtą veiklą, kurią aukos buvo priverstos vykdyti tiesiogiai dėl to, kad tapo prekybos žmonėmis aukomis, pavyzdžiui, administracinius nusižengimus, susijusius su prostitucija, elgetavimu, nusikalstamu stoviniavimu ar nedeklaruojamu darbu, arba kitus veiksmus, kurie nėra nusikalstamo pobūdžio, bet už kuriuos pagal nacionalinę teisę skiriamos administracinės ar piniginės sankcijos, siekiant suteikti dar daugiau paskatų prekybos žmonėmis aukoms pranešti apie nusikaltimus arba kreiptis paramos ir pagalbos, taip pat siekiant šiuos asmenis patikinti, kad esama galimybių nebūti patrauktiems atsakomybėn“. Direktyvoje dėl prekybos žmonėmis keičiamas Direktyvos 2011/36/ES 8 straipsnis numato, jog „Valstybės narės, vadovaudamosi savo teisinės sistemos pagrindiniais principais, imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad kompetentingos nacionalinės institucijos turėtų įgaliojimus netraukti baudžiamojon atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų ir joms netaikyti sankcijų už dalyvavimą nusikalstamose ar kitose neteisėtose veikose, kurias jos buvo priverstos padaryti tiesiogiai dėl bet kurios iš jų atžvilgiu įvykdytų veikų, nurodytų 2 straipsnyje.“

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos patvirtintame Kovos su prekyba žmonėmis 2024–2026 metų veiksmų plane nustatyta viena iš prekybos žmonėmis aukų apsaugos priemonių – teisės aktuose numatyti galimybę atleisti prekybos žmonėmis auką nuo administracinės atsakomybės už veiksmus, kuriuos ji buvo priversta atlikti (Vidaus reikalų ministro 2024 m. liepos 29 d. įsakymas Nr. 1V-474). ANK projekte siūlomi pakeitimai tiesiogiai įgyvendina šią prioritetinę nuostatą.

Atsižvelgiant į Direktyvą dėl aplinkos apsaugos, svarbu pastebėti, kad Europos Sąjungoje, taigi, atitinkamai – ir Lietuvoje daugėja aplinkai kenkiančių nusikalstamų veikų ir didėja jų poveikis. Tokie nusikaltimai vis dažniau peržengia valstybių narių, kuriose jie padaromi, sienas, jie kelia grėsmę aplinkai, todėl į juos būtina proporcingai ir veiksmingai reaguoti. Įvertinus tai, kad dabartinis teisinis reguliavimas nėra pakankamas, Direktyva dėl aplinkos apsaugos yra siekiama užtikrinti platesnę aplinkos apsaugą visoje Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse. Atitinkamai, Europos Sąjunga, o kartu ir valstybės narės yra įsipareigojusios pagal Europos Sąjungos sutarties 3 straipsnio 3 dalį ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 191 straipsnį užtikrinti aukštą aplinkos apsaugos lygį ir gerinti aplinkos kokybę. Apsauga turėtų būti taikoma visiems gamtos ištekliais, įskaitant orą, vandenį, dirvožemį, ekosistemas (taip pat ekosistemų paslaugas ir funkcijas), laukinę gyvūniją ir augaliją, įskaitant buveines, taip pat paslaugas, teikiamas naudojant gamtinius išteklius. Direktyva dėl aplinkos apsaugos yra ne tik išplečiamas nusikalstamų veikų aplinkai sąrašas, bet ir numatomos griežtesnės sankcijos ir aiškesni nusikalstamo elgesio ribų kriterijai, t. y. aplinkybės ir sąlygos, leidžiančios atskirti nusikalstamą elgesį nuo nenusikalstamo. Tokiu būdu yra siekiama užtikrinti efektyvią ir praktikoje įgyvendinamą aplinkos apsaugą užtikrinančio teisinio reguliavimo pritaikymą.

Siekiant įgyvendinti imperatyvius Direktyvos dėl aplinkos apsaugos reikalavimus nacionalinėje teisėje, reikalingas baudžiamosios teisės reguliavimo tikslinimas ir pildymas naujomis aplinkos apsaugą užtikrinančiomis nuostatomis.

Įstatymų projektų tikslas – suderinti Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės nuostatas su Direktyvų reikalavimais, į nacionalinę teisę įtraukiant tas nuostatas, kurios nacionalinėje teisėje nėra reglamentuojamos, kartu įgyvendinant minimalius Direktyvų reikalavimus.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. (+370) 618 51147, el. p. simona.mesoniene@tm.lt vyriausioji specialistė Eglė Stankevičiūtė, tel. (+370) 607 67016, el. p. egle.stankeviciute@tm.lt, patarėja Sonata Gendvilaitė, tel. (+370) 645 79296, el. p. sonata.gendvilaite@tm.lt ir vyresnysis patarėjas Germanas Politika, tel. (+370) 602 56238, el. p. germanas.politika@tm.lt.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptariami teisiniai santykiai

1. Šiuo metu baudžiamoji atsakomybė už prekybą žmonėmis yra nustatyta BK 147 straipsnyje, nurodant, kad tas, kas pardavė, pirkė, kitaip perleido ar įgijo, verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens privalomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba priimdamas ar sumokėdamas pinigus, arba gaudamas ar suteikdamas kitokią naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo, nesvarbu, ar jis sutiko, būtų išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai ar kitomis seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinei, fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitais išnaudojimo tikslais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba sukeldamas pavojų nukentėjusio asmens gyvybei, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba žinodamas ar siekdamas, kad būtų paimtas nukentėjusio asmens organas, audinys ar ląstelės, arba būdamas valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo ir vykdydamas įgaliojimus, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

BK 157 straipsnio 1 dalyje šiuo metu nustatyta, kad tas, kas siūlė pirkti, kitaip įgyti, pardavė, pirkė, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabenė arba laikė nelaisvėje vaiką, žinodamas ar siekdamas, kad, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstinei, fiktyviai santuokai, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti, arba kitiems išnaudojimo tikslams, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

Direktyva dėl prekybos žmonėmis yra siekiama sustiprinti prekybos žmonėmis prevenciją ir pagalbą nukentėjusiems asmenims ir jų apsaugą, kartu atsižvelgiant į lyčių negalios ir vaikų, kaip nukentėjusiųjų, perspektyvas, ir taikant į nukentėjusiuosius orientuotą požiūrį. Siekiama sustiprinti nacionalinių institucijų ir įstaigų galimybes kaip įmanoma greičiau nustatyti prekybos žmonėmis nukentėjusiuosius, užtikrinti jų apsaugą, taip pat efektyviau identifikuoti prekybos žmonėmis nusikalstamas veikas ir jas darančius asmenis (kaltininkus). Ne visos minėtos Direktyvoje dėl prekybos žmonėmis numatytos nuostatos yra įgyvendintos Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje. Pavyzdžiui, nei BK 147 straipsnio 1 dalimi, nei BK 157 straipsnio 1 dalimi nėra reguliuojamas išnaudojimas surogatinei motinystei. BK taip pat nenustato prekybos žmonėmis ar vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimų padarymo būdų pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas, taip palengvinant pornografinio pobūdžio vaizdų, vaizdo įrašų ar panašios medžiagos, kurioje figūruoja nukentėjusysis, platinimą.

2. Šiuo metu ANK 487 straipsnio 4 dalis atleidžia nuo administracinės atsakomybės tik prostitucija užsiimančius asmenis, kurie į prostituciją buvo įtraukti būdami materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomi arba įtraukti į prostituciją panaudojant fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, arba bet koku būdu įtraukti į prostituciją būdami nepilnamečiai ir (ar) nukentėjo nuo prekybos žmonėmis ir yra pripažinti nukentėjusiais baudžiamajame procese. Ši nuostata iš esmės apriboja apsaugą tik konkrečia veikos rūšimi. Tačiau Direktyva dėl prekybos žmonėmis pabrėžia, kad aukų apsauga turi būti platesnė: ji turi apimti ne tik nusikalstamus veiksmus, bet ir administracinius nusižengimus bei kitokios prigimties neteisėtą elgesį, už kurį, pagal nacionalinę teisę, taikomos administracinės ar piniginės sankcijos (Lietuvos teisėje administracinės/piniginės sankcijos fiziniams

asmenims skiriamos pagal ANK). Dabartinis teisinis reguliavimas šiuo metu suteikia galimybę skirti aukoms administracines sankcijas, kai jos buvo priverstos dėl savo padėties padaryti kitus nei prostitucija administracinius nusižengimus. Toks teisinis reguliavimas mažina aukų pasitikėjimą institucijomis ir trukdo jų kreipimuisi pagalbos. Todėl būtina įtvirtinti aiškas, savarankiškas administracinės atsakomybės teisės normas, kurios sudarytų pagrindą atleisti auką nuo administracinės atsakomybės.

3. Šiuo metu baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą disponavimą branduolinėmis ar radioaktyviosiomis medžiagomis arba kitais jonizuojančiosios spinduliuotės šaltiniais yra nustatyta BK 256 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad tas, kas pagrobė ar kitaip neteisėtai įgijo, gamino, gabeno, siuntė, laikė, saugojo, apdorojo, panaudojo, suardė, pašalino ar kitaip neteisėtai tvarkė bet kokio pavidalo ir bet kokios fizinės būsenos branduolines ar radioaktyvias medžiagas arba kitus jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinius baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Direktyva dėl aplinkos apsaugos reikalauja numatyti ir minėtų medžiagų importavimą ar eksportavimą, ko dabartinė BK 256 straipsnio sudėtis nenumato. Direktyva dėl aplinkos apsaugos taip pat numato reikalavimą už šią nusikalstamą veiką nustatyti ne trumpesnę kaip penkerių metų maksimalų laisvės atėmimo bausmės terminą.

BK 270 straipsnyje, nustatančiame baudžiamąją atsakomybę už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar vykdoma pavojinga veikla, priežiūros ar naudojimo taisyklių pažeidimą, nurodyta, kad tas, kas pažeidė teisės aktų nustatytas aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo, arba statinių, kuriuose naudojamos ar saugomos pavojingos medžiagos arba kuriuose yra potencialiai pavojingų įrenginių ar vykdoma pavojinga veikla, priežiūros ar naudojimo taisykles, jeigu tai sukėlė pavojų žmogaus gyvybei ar sveikatai arba dėl to galėjo būti padaryta didelė žala orui, žemei, dirvožemiui, vandeniui, gyvūnams, augalams, kitiems gyviesiems organizmams, organinėms ir neorganinėms medžiagoms ar antropogeniniams komponentams arba atsirasti kitų sunkių padarinių bet kuriam iš šių aplinkos elementų, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausia, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Direktyva dėl aplinkos apsaugos reikalauja numatyti baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su substancijų išleidimu, išmetimu ar išpylimu į orą, dirvožemį ar vandenį ir (arba) neteisėtu išleidimu į rinką. Be to, Direktyva dėl aplinkos apsaugos numato, kad už tokias nusikalstamas veikas turi būti nustatytas ne trumpesnis kaip penkerių metų maksimalus laisvės atėmimo bausmės terminas.

Baudžiamoji atsakomybė už konkrečius aplinkos apsaugos pažeidimus yra nustatyta ir BK 270¹ straipsnyje, reguliuojančiame neteisėtą disponavimą ozono sluoksnį ardančiomis medžiagomis ar jų mišiniais, kuriame nurodoma, kad tas, kas neteisėtai gamino, importavo, eksportavo, naudojo ar pateikė rinkai ozono sluoksnį ardančias medžiagas ar jų mišinius, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausia, arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Tuo tarpu Direktyva dėl aplinkos apsaugos reikalauja numatyti baudžiamąją atsakomybę ir už fluorintų medžiagų ar jų mišinių neteisėtą gaminimą, importavimą, eksportavimą, naudojimą ar pateikimą rinkai, kai tokios ar ozono sluoksnį ardančios medžiagos sukelia šiltnamio efektą.

BK 270³ straipsnyje, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už jūros teršimą iš laivų, nurodoma, kad tas, kas pažeisdamas Tarptautinės konvencijos dėl teršimo iš laivų prevencijos (MARPOL 73/78) I ir II prieduose nustatytus reikalavimus teršė iš laivų atvirą jūrą arba kitą teritoriją, kurioje negalioja jokios valstybės jurisdikcija, Lietuvos Respublikos ar kitų Europos Sąjungos valstybių narių išskirtinė ekonominė zona, teritorinė jūra, tarptautinei laivybai naudojamus sąsiaurius, kuriuose galioja šių valstybių jurisdikcija, vidaus vandenis, įskaitant uostus, jeigu dėl to pablogėjo vandens kokybė, baudžiamas viešaisiais darbais arba bausia, arba areštu, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Direktyva dėl aplinkos apsaugos ne tik reikalauja numatyti už šią nusikalstamą veiką ne trumpesnę kaip penkerių metų laisvės atėmimo bausmės maksimalų terminą, bet kartu nustatyti baudžiamąją atsakomybę ir už Europos Sąjungos teisės aktus pažeidžiantį, t. y. neteisėtą, laivų perdirbinėjimą.

BK 270⁴ straipsnyje, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už atliekų išmetimą į aplinką, nurodoma, kad tas, kas neteisėtai išmetė į aplinką 15 kubinių metrų ir daugiau nepavojingųjų atliekų (išskyrus neteisėtą inertinių atliekų panaudojimą), jeigu dėl to nebuvo padaryta didelė žala orui, žemei, dirvožemiui, vandeniui, gyvūnams, augalams, kitiems gyviesiems organizmams, organinėms ir neorganinėms medžiagoms ar antropogeniniams komponentams ir neatsirado kitų sunkių padarinių bet kuriam iš šių aplinkos elementų, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų. Direktyva dėl aplinkos apsaugos reikalauja numatyti griežtesnę maksimalią – ne trumpesnę kaip penkerių metų - laisvės atėmimo bausmę.

Pagal BK 277¹ straipsnio 6 dalį laikoma, kad BK 270, 270⁴ ir 271¹ straipsniuose nurodyta žala orui, žemei, dirvožemiui, vandeniui, gyvūnams, augalams, kitiems gyviesiems organizmams, organinėms ir neorganinėms medžiagoms ar antropogeniniams komponentams yra didelė, kai nustatoma, kad tam tikram aplinkos elementui padarytas reikšmingas neigiamas poveikis, kaip jis apibrėžiamas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, arba bendra vienam ar keliems aplinkos elementams padarytos žalos, įvertintos pinigais, suma viršija 400 MGL. Direktyva dėl aplinkos apsaugos reikalauja numatyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę ir už plataus masto didelę žalą, t. y. veiką, dar žinomą kaip „ekocidas“ – tokio pobūdžio žalą, kurios ištaisyti neįmanoma arba ji yra ilgalaikio pobūdžio. Ši sąvoka nėra apibrėžta BK. Atitinkamai, BK nėra pateiktas Direktyvoje dėl aplinkos vartojamas substancijos terminas. Taigi, naujai nusikalstamos veikos sudėčiai numatyti, taip pat atitinkamų BK straipsnių patikslinimams atlikti yra reikalingas BK esančių sąvokų koregavimas.

Taigi Direktyva dėl aplinkos apsaugos išplečiamas nusikalstamų veikų sąrašas, numatomos griežtesnės sankcijos ir reikalaujama tam tikrų BK vartojamų sąvokų patikslinimo arba naujų sąvokų įvedimo.

4. Siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

1. Atsižvelgiant į šio aiškinamojo rašto 3 dalies 1 punkte nurodyto reglamentavimo ribotumą, siūloma BK 147 ir 157 straipsniuose numatyti šių nusikaltimų padarimų būdus, apimant išnaudojimą surogatinei motinystei, informacinių ir ryšių technologinių priemonių naudojimą nusikalstamos veikos atlikimui ir pan. Atsižvelgiant į Direktyvos dėl prekybos žmonėmis keliamus reikalavimus, nacionalinėje teisėje taip pat yra reikalinga užtikrinti nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos apsaugą ir numatyti lengvesnius baudžiamosios atsakomybės taikymo atvejus, kai nusikaltimas yra padaromas nepilnamečiui, nepaisant nusikaltimo padarymo būdo. Atsižvelgiant į tai, kad dažnu atveju nukentėjusieji yra išnaudojami darant kitas nusikalstamas veikas, administraciniu nusižengimus ar kitokius teisės aktų pažeidimus, Įstatymų projektais kartu siūloma numatyti atleidimą ir nuo bet kokios teisinės atsakomybės, neapsiribojant atleidimu tik nuo baudžiamosios atsakomybės.

Be to, siekiant suvienodinti atsakomybės ribas, BK 308 straipsnio pakeitimo projektu siūloma sugriežtinti laisvės atėmimo bausmės rėšį, jį suvienodinant su BK 147 ir 157 straipsnių sudėtimis.

Įgyvendinus Direktyvos dėl prekybos žmonėmis nuostatas nacionalinėje teisėje, tikimasi efektyvesnės nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis asmenų apsaugos, taip pat platesnių suteiktų galimybių ikiteisminio tyrimo institucijoms ir baudžiamąsias bylas nagrinėjantiems teismams nustatyti prekybos žmonėmis ar prekybos vaikais nusikaltimų sudėties požymius, tokius nusikaltimus darančius asmenis bei efektyviai pritaikyti baudžiamąsias teises priemones.

2. ANK projekte siūloma papildyti ANK 21² straipsniu, numatančiu, kad asmuo atleidžiamas nuo administracinės atsakomybės, jeigu jis administracinį nusižengimą buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jo atžvilgiu vykdytų nusikalstamų veikų, numatytų BK 147, 147¹ ar 157 straipsniuose, ir yra pripažintas nukentėjusiuoju baudžiamajame procese, taip pat pakeisti ANK 487 straipsnio 4 dalį taip, kad ji būtų suderinta su nauju 21² straipsniu. Išplėsta teisinė apsauga sumažins baime pranešti apie prekybą žmonėmis ar kreiptis pagalbos, žinant, kad už tam tikrus administracinius nusižengimus asmuo nebus patrauktas atsakomybėn, jei šie teisės pažeidimai yra tiesioginė išnaudojimo pasekmė. Tai atitinka Direktyvos dėl prekybos žmonėmis tikslus skatinti pranešimus ir pagalbą aukoms. ANK

projektas užtikrins, kad nacionalinė teisė atitiktų Direktyvos dėl prekybos žmonėmis reikalavimus dėl aukų apsaugos nuo administracinių ir kitokių (ne baudžiamųjų) sankcijų, taip sudarant teisinį pagrindą įgyvendinti ES minimalų standartą. Esant galimybei atleisti auką nuo administracinės atsakomybės, institucijos galės nukreipti prioritetinį dėmesį į kaltininkų atskleidimą ir aukų apsaugą, o ne administracinių nusižengimų tyrimą. Siūloma numatyti aiškias sąlygas, nustatančias ryšį tarp administracinio nusižengimo ir prekybos žmonėmis veiklos („administracinį nusižengimą buvo priverstas tiesiogiai padaryti dėl jo atžvilgiu vykdytos nusikalstamos veikos, numatytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147¹ ar 157 straipsniuose“), taip užtikrinant, kad norma būtų taikoma tik asmenims, realiai nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis ir nebūtų išplėsta netikslingai.

Siūlomas teisinis reguliavimas pratęsia dabartinę aukų apsaugos nuostatą (ANK 487 straipsnio 4 dalis – atleidimas nuo administracinės atsakomybės prostitucijos atvejais asmenį pripažinus nukentėjusiuoju baudžiamajame procese) ir universalizuoja apsaugą tokia forma, kad ji apimtų **visas** neteisėtas veikas (įskaitant administracinius nusižengimus), kurias aukos buvo priverstos padaryti tiesiogiai dėl prekybos žmonėmis. Dėl to siūloma papildyti ANK bendrąją dalį specialiu 21² straipsniu („Nukentėjusiojo nuo prekybos žmonėmis atleidimas nuo administracinės atsakomybės“) ir, siekiant suderinti ANK normas tarpusavyje, atitinkamai pakeisti 487 straipsnio redakciją.

3. Įgyvendinus Direktyvą dėl aplinkos apsaugos siekiama užtikrinti aplinkos tvarumą, aplinkos apsaugos lygio kilimą ir efektyvią kovą su nusikalstamomis veikomis aplinkai, taip užkertant kelią aplinkai kenkiančiam neteisėtam elgesiui. Direktyva dėl aplinkos apsaugos išplečia didelės žalos sąvoką, kartu apimdama ir plataus masto didelę žalą, t. y. tokią žalą, kurios padarinių pašalinimas yra neįmanomas arba kuri yra ilgalaikio pobūdžio. Atitinkamai BK projektu siūloma įtvirtinti naujos sudėties nusikalstamą veiką – plataus masto žalos sukėlimą aplinkai. BK projekto 3 straipsniu siūloma koreguoti BK 256 straipsnį, numatant baudžiamąją atsakomybę už importavimą ar eksportavimą bet kokio pavidalo ir fizinės būsenos branduolines ar radioaktyvias medžiagas arba kitus jonizuojančios spinduliuotės šaltinius). BK projekto 4 straipsniu siūloma koreguoti BK 270 straipsnį, numatant baudžiamąją atsakomybę už išleidimą, išmetimą ar išpylimą į orą, dirvožemį ar vandenį kokį nors kiekį cheminių ar kitų medžiagų arba neteisėtą šių medžiagų ar cheminių medžiagų išleidimą į rinką). BK projekto 5 straipsniu siūloma koreguoti BK 270¹ straipsnį, papildomai numatant baudžiamąją atsakomybę už išleidimą pavienių ar mišiniuose esančių ozono sluoksnį ardančių medžiagų ar fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų, arba eksploatavimą produktų, įrangos ar jos dalių, kuriuose yra šių medžiagų ar dujų arba kurių veikimas priklauso nuo jų, arba pažeidimą produktų ar įrangos, kuriuose yra fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų ar kurių veikimas nuo jų priklauso, eksploatavimo reikalavimus. BK projekto 6-7 straipsniais siūloma griežtinti BK 270³ ir 270⁴ straipsniuose numatytas sankcijas. BK projekto 8 straipsniu siūloma numatyti naujos sudėties nusikalstamą veiką – neteisėtą paviršinio ar požeminio vandens iš paviršinių ar požeminių telkinių išgavimą – šią sudėtį įtvirtinant naujame – BK 270⁵ straipsnyje. BK projekto 9 straipsniu siūloma numatyti naujos sudėties nusikalstamą veiką – neteisėtą laivų perdirbimą, šią naują sudėtį numatant BK 270⁶ straipsnyje. BK projekto 10 straipsniu siūloma numatyti naujos sudėties nusikalstamą veiką prekių ar produktų pateikimą rinkai arba teikimą rinkai – šią naują sudėtį numatant naujame BK 273¹ straipsnyje. BK 11 straipsniu siūloma numatyti baudžiamąją atsakomybę už naujos sudėties nusikalstamą veiką – plataus masto didelės žalos sukėlimą (vadinamąjį „ekocidą“), tokią sudėtį numatant BK 274¹ straipsnyje. Atitinkamai, BK projekto 12 straipsniu taip pat siūloma įtvirtinti naujos sudėties nusikalstamą veiką – disponavimą cheminėmis medžiagomis – šią naują sudėtį siūlant įtvirtinti BK 276⁵ straipsnyje. Galiausiai, BK projekto 13 straipsniu siūloma papildyti BK 277¹ straipsnį, įvedant naujas, Direktyvoje dėl aplinkos apsaugos, vartojamas sąvokas: plataus masto didelė žala ir cheminė medžiaga. Įgyvendinus Įstatymų projektus, būtų numatytos papildomos, Direktyvoje dėl aplinkos apsaugos įtvirtintos, nusikalstamų veikų sudėtys, sudarytos platesnės galimybės numatyti efektyvią aplinkos apsaugą ir baudžiamumą už reikalavimų nesilaikymą.

4. KŽĮ projektu keičiamo 8 straipsnio 1 dalies 1 punktu siūloma papildyti atvejus, kuomet gali būti atliekama kriminalinė žvalgyba, į šią nuostatą įtraukiant, be kita ko, ir 270, 270¹, 270³, 270⁴,

270⁵, 270⁶ ir 271 straipsniuose ir 272 straipsnio 3 dalyje, 273¹, 276⁵ straipsniuose numatytas nusikalstamas veikas. Pakeitimai siūlomi atsižvelgiant į šių nusikalstamų veikų sunkumą, taip pat reikalingumą užtikrinti tinkamą ir visapusišką jų ištyrimą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Numatoma, kad Įstatymų projektai neigiamų pasekmių neturės. Priešingai, tikimasi, kad bus sukurtos galimybės užtikrinti nukentėjusiųjų nuo prekyba žmonėmis asmenų teises, apibrėžiant platesnį nukentėjusiųjų asmenų subjektų ratą. Taip pat tikimasi, kad bus užtikrina platesnė aplinkos apsaugas ir tvarumas.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimti Įstatymų projektai įtakos korupcijai neturės. Kriminogeninė situacija, praplėtus prekybos žmonėmis, nusikalstamų veikų aplinkai sudėtis, gali palengvinti įrodinėjimo našą.

7. Galima priimtų įstatymų įgyvendinimo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

BK projekto nuostatų įgyvendinimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymų projektai strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja. Priešingai, Įstatymų projektais siūlomi pokyčiai teigiamai prisidėtų prie Dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos, kuriai pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2025 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. XV-439 „Dėl Dvidešimtosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, siekiamų tikslų įgyvendinimo.

ANK projektas įgyvendina Kovos su prekyba žmonėmis 2024–2026 metų veiksmų planą, kuris reikalauja teisės aktų tobulinimo siekiant užtikrinti, kad aukos nebūtų patraukiamos atsakomybėn už veiksmus, kuriuos jos buvo priverstos padaryti dėl savo padėties.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios.

Priėmus Įstatymų projektus, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

10. Ar Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Valstybinės kalbos įstatymo, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų.

11. Įstatymų projektų atitiktis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymams įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, juos priimti turintys subjektai

Įstatymų projektams įgyvendinti įgyvendinamųjų teisės aktų priimti nereikės.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Įstatymų projektų įgyvendinimui papildomų valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks, taip pat nenumatoma ir papildomo lėšų sutaupymo.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ar išvadų negauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis

Reikšminiai Įstatymų projektų žodžiai, kurių reikia jiems įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „Baudžiamasis kodeksas“, „aplinkos apsauga“, „surogatinė motinystė“, „informacinės technologijų priemonės“, „prekyba žmonėmis“, „administracinė atsakomybė“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.